

GÜVENE DAİR - I

İ. Atilla ÇELİK^(*)

ÖZET

İnsanın amaçları ve koşullara ilişkin algısından bağımsız bir güven kavramsallaştırmasının gündelik yaşamla ilişkisini kurmak kolay değildir. Pratikte güven, insanın amaçlarına ulaşmak için gereksindiği güçlere ne denli dayanabileceğine dair inancı ya da beklentisidir. Amaçlar şuurlu, rasyonel ve ifadeledirilebilen türde oldukları gibi, dillendirilemeyen, bilinç dışı ve(ya) diğer amaçları yönlendirmeleri hasebiyle sanal, aşkın nitelikte de olabilirler. Varlıklar ve(ya) amaçlarla ilgili zarar görme korkusundan uzak olmayla, varlıkları geliştirme ve amaçlara ulaşma ümidi kutupları arasında kurulan dengeyi yansıttığı düşünülerek güven, Merton Deutsch'dan müphem bir ifadeyle, insanın korktuğunu değil, umduğunu bulacağına dair inancı ya da beklentisi olarak tanımlanmıştır. Güven bu şekilde kavramsallaştırılıp tanımlandığında gerek çağcıl, gerekse verili toplumun özgül koşullarıyla, kültürle ilişkilendirilip anlamlandırılmasında dört husus önem kazanır. Birincisi, güven her şeyden önce bir güvenlik duygusudur, asgari içeriğini, bireyin amaçlarıyla ilgili her hangi bir zarar görmeme beklentisi oluşturur. İkincisi, güvenlik duygusunun tesisi kadar, varlıklarını geliştirme ümidi de bireyin aralanabileceği güçlerin neler olduğuyla yakından ilgilidir. Üçüncüsü, amaçla ilgili bir vasıtaya - nesneye güvenmek kadar gibi, güvenmemek de mutlaka bir başka şeye güveni öngörür. Buradan

^(*) Dr. İ. Atilla ÇELİK, halen T. C. Merkez Bankası İdare Merkezinde Başkanlık Danışmanı olarak çalışmaktadır. Yazıda ileri sürülen görüşler yazara ait olup, hiç bir şekilde yazarın mensuba olduğu hiç bir kurum ve kuruluşu bağlamaz.

hareketle, verili toplumun genel güven düzeyi ve(ya) genel beklentilerinin başlangıçtaki niteliği, toplumun üyelerinin kişisel sermayelerinin genel düzeyine, yaşamsal güvenlik kaygılarının hangi alanlarda ve ne düzeyde yaşandığına ve gerek güvenliğin tesisi, gerekse kaynaklarını geliştirmeye ilgili olarak önem verilen, güç isnat edilen kaynakların neler olduğuyula yakından ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: Güven, Özgüven, Arkalanma, Güvenlik, Beklenti / Bekleyiş

ON TRUST – I BUILDING BLOCKS

ABSTRACT

Conceiving of trust conceptualizations independent of one's goals and the manner in which he / she perceives the contextual conditions is not easy. In practice, trust can be understood in terms of beliefs or expectations pertaining to the extent to which a person can rely on the forces or sources of power needed to achieve his / her goals. While some goals may be conscious, rational, explicitly represented in mind and amenable to discursive explication; others may be fundamentally unconscious, implicit, tacit, immanent and transcendent by virtue of their character to direct or orient other goals. Trust, which is deemed to reflect the balance struck between the desire to be free from the feeling of vulnerability regarding the assets and goals on the one hand and the hope of promoting the assets and achieving the goals on the other, is defined in Merton Deutsch's inspired terms as the belief or expectation that one will find what is hoped for rather than what is feared. When conceptualized and defined as such, four points

come to the fore in reconnoting trust and establishing its links with the prevailing conditions of general contemporary and of given, culture specific societies. First of all, trust is essentially a feeling of security the minimal content of which rests upon the expectation that the individual's assets and goals will not be threatened or injured. Secondly, the individual's hope of furthering his / her existence as well as the establishment of the feeling of security depends on the existence of forces and / or sources of power upon which he / she can rely on. Thirdly, even distrust, as well as trust with regard to something, requires trust with regard to some other thing. Thus, it can be said that the level of general trust and the nature of initial expectations on a broad level of contexts of a given society are closely related to the (a) general level and the distribution of personal capital of its members, (b) perception of the conditions prevailing their "life-world", (c) where and to what extent the (human) security concerns are felt, and (d) forces and sources of power which the members of the society in general value and rely on in implementing security and furthering existence.

Keywords: Trust, Confidence, Reliance, Security, Expectation / Expectancy

Neden Güven ?

Küreselleşme süreci bir yandan devletin bireyin yaşamı üzerindeki etkinliğini azaltırken, diğer yandan hayatın giderek büyüyen bir kesitinde kuralılaşmayı teşvik etmekte, hak ve özgürlükleri ön plana çıkaran bir bireyselleşmeye, buna bağlı olarak gerçeğin görelileştiği bir toplumsal yaşama vurgu yapmaktadır.

Böylesi bir süreç, yapayalnız, pusulasız, biçare bir atomize oluşu, şizofrenik bir içe kapanışı önlemek, yaşam dünyasının tahminlenebilirliğini

(*predictability*) sağlayabilmek üzere hayati / yaşamsal güvenliğin tesisini ve devletin çekilmeye başladığı alanlardaki boşluğu gidermek ve bireyin örgütler karşısındaki zaafını telâfi etmek üzere, gönüllü sivil örgütlenmeyi de zorunlu kılmaktadır.

Büyük şirketlerin ulus sınırlarını aşan faaliyetlerinin, ulus ötesi ve uluslar arası resmî ve gayri resmî örgütlerin giderek önem kazanmasının yanı sıra nüfus hareketleri, birbirlerini daha önce hiç tanımayan, farklı kültür ve kimlikleri olan insanları tarihte misli görülmemiş hız ve ölçüde birlikte yaşamaya zorlamaktadır.

Bütün bunlara ilâveten küresel ticaretin de bu süreci tetikleyen teknolojik araç ve sistemlere dayanma mecburiyeti, insanın kendisi için yabancı olan insanlara olduğu kadar, grup ve topluluklarla, yöntem, araç, sistem ve örgütlerle ilgili beklentilerinin tanımlanmasını, bu beklentilerin karşılanıp karşılanmadığının öğrenilmesini, bu alanlardaki güvenmezliğin sonuç ve maliyetlerinin ortaya çıkarılmasını gündeme getirmiş ve buna bağlı olarak farklı disiplinlerde güven araştırma ve ölçümlerini popülerleştirmiştir.

Beş yılda bir tekrarlanan Dünya Değerler Araştırmaları'nda (World Values Surveys) "İnsanların genel anlamda güvenilir bulunup bulunmadığı", mutlak bir soru haline gelmiş ve âdeta *ulusların genel güven düzeyinin* bir ölçüsü olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bunun yanında, ulusal kamuoyu araştırmalarında da muhtelif kurumlara, kuruluşlara, meslek gruplarına, işlemlere / yöntemlere veya kişilere ne denli güvenildiği sıkça ölçülür hale gelmiştir.

Güvenin ve güven ölçümlerinin bu denli önem kazanması akla ister istemez güvenin ne olduğu ve güven ölçümlerinin neyi ölçtüğü suallerini getirmektedir. Sosyal antropolojinin giderek popülerleşen konuyla ilgili ciddi bir birikimi henüz sağlamamış olması nedeniyle farklı disiplinlerin

güven konusundaki kavramsallaştırma çalışmalarının asgari müştereklerini ortak payda kabul etmek suretiyle, basit ama kapsayıcı bir güven tanımının yapılması, yapılan tanımdan hareketle güveni oluşturan temel unsurların belirlenmesi ve bu unsurları birer yapı taşı olarak kullanmak suretiyle bir güven oluşum kurgusu geliştirilmesi faydalı olacaktır.

Tanım

Tanımlama ve kavramsallaştırma çalışmaları genel olarak sosyoloji, psikoloji, iktisat ve yönetim bilim alanlarında yoğunlaşmıştır. Güven tanımlaması, alan yazındaki bu tanımlama ve kavramsallaştırma çalışmalarının ortak noktalarından hareketle yapılmıştır. Kendi disiplinlerinin ve deneysel çalışmaların amaçlarıyla örtüşen yaklaşımların izlerini taşıyan bu tanımların tespit edilen ortak noktaları şunlardır:

1. Bütün güven tanımlarında güvenin güvenen (özne) ve güvenilen (nesne veya hedef) olmak üzere iki tarafı vardır,
2. Güven, öznenin nesneyle ilgili bir inancını, ya da nesneye bağlı, onu içine alan, hesaba katan, ona dayanan bir beklentisini ifade etmektedir,
3. Öznenin nesneyle ilgili beklenti ya da inançları yansız, ya da olumsuz değil, tam tersine öznenin lehine, onun amaçlarına uygun, ya da amaçlarına ulaşmasına hizmet edecek olumlu niteliktedir,
4. Bütün güven tanımları, güvenin boşa çıkması, karşılık bulmaması, istismar edilmesi hâlinde güvenen öznenin bir biçimde ve ölçüde zarar görebileceğini, dolayısıyla da güvenme tavır ya da kararının da bir şekilde bu zarar görme ihtimalinin ya da riskin değerlendirilmesini ifade ya da ima eder (Çelik, 70 -85).

Basitliğinin yanı sıra anlamsal zenginliğini korumak üzere güven, Deutsch'un tanımından esinlenerek (Deutsch, 1956) "*kişinin korktuğunu değil, umduğunu bulacağına dair inancı veya beklentisi*" olarak tanımlanabilir (Çelik, 86).

Güveni Oluşturan Unsurlar (Yapı Taşları)

Güven olgusunun temel ve indirgenemeyen unsurlarının belirlenebilmesi ve bu temel unsurların yapı taşı olarak bir güven oluşum kurgusunun inşasında kullanılabilmesi için, verilen tanımdan hareketle şunları söylemek mümkündür:

1. Tanım güvenin öznesiyle ilgili olarak açık bir belirtimde bulunmamasına rağmen, "kişinin" ifadesi, öznenin insan olduğuna işaret etmektedir,
2. Tanım, güvenin bir nesnesinin olması gerektiğini ima eder, ancak nesnenin ne olduğunu söylemez, bu konuda bir sınırlama getirmez,
3. "Korkulanı değil umulanı bulma" ifadesi, zarar görme ihtimalinin varlığını ima eder. Yani;
 - a. Güven temelde güvenlik algısıyla ilgili bir olgudur ve nüvesini öznenin zarar görmeme, kayba uğramama, korktuğuna uğramama, tehdide mâruz kalmama inancı ve(ya) beklentisi oluşturur. Türkçe, Giddens'in *ontolojik güven* kavramın gönderme yaparcasına (Giddens, 1991), güvenin nüve beklentisinin, (yaşamsal) güvenlik olduğunu her iki olgu için kökteş kelimeler kullanmak suretiyle ifade eder: *güvenlik* ve *güven*. Günlük hayatta sık kullanılan "güvenli" kelimesi de "güvenilirliğe, yani güvene lâyık olmaya"

değil, "güvenliğin sağlanmış olmasına, güvenlililiğe, emniyete" vurgu yapar,

- b. Dolayısıyla güven, öznenin zarar görme ya da kayba uğrama ihtimâlini (bir şekilde) değerlendirmesini ön görür,
 - c. "Korkulan" ifadesi, güvenin bilişsel olduğu kadar duyusal bir yönü de olduğunu gösterir.
4. "Umulanı bulma", güvenin öznesinin bir amacının, kendisi açısından olumlu nitelik taşıyan bir beklentisinin olduğunu ifadesidir,
 5. "Korkulanı değil, umulanı bulma beklentisi ya da inancı" korkulacak, çekinilecek bir şey, bir neden olmasına karşın; bunun ya yok sayıldığı, ya da bir şekilde telâfi edildiğinin, dengelendiğinin, bilişsel ya da duyusal olarak böyle bir algıya karşı bir yer(ler)den sağlanan desteklerle âdeta sigortalandığının da göstergesidir,
 6. Korkulan – umulan ifadelerinin beklenti ve inanç ifadeleri ile ilişkilendirilmesi, güven olgusunun içinde biyolojik / fizyolojik / insan doğasından kaynaklanan unsurların, yapısal eğilimlerin yanı sıra rasyonel, hesaplı kararların, tavırların, tanımlanabilir amaçların da bulunabileceğini ima eder,
 7. Doğal olarak öznenin zihninde bu olumlu zihinsel hâl ya da durumun oluşması, bir takım çıkarsamalara, öznenin çevresi ya da nesneden aldığı sinyal ve bilgileri değerlendirmesine, yani nesnenin güvenilirliğinin değerlendirilmesine bağlıdır. Tanım; bu sinyal, bilgi ve çıkarsamalara kapı açmakla beraber, "neyi?", "nereden?" ve "nasıl?" suallerinin ucunu açık bırakır,
 8. Tanım; eğilim ve tavırların, beklenti ve inançların güvenin nesnesi ile ilgili bir temas ve bilgilenme süreci yaşanmadan önceki yaşam tecrübelerine bağlı olarak mı ortaya çıktığı, yoksa nesneyle yaşanan

ilişikinin tarihî süreci içinde gelişen bir bilgilenme ve deneyim sürecine bağlı olarak mı oluştuğu konusunda bir imada bulunmamakla birlikte, oluşumda her ikisinin de pay taşıyabileceğini düşündürür; bu etkenlerden her hangi birini dışlamaz,

9. Ve nihayet, tanım güvenin mutlak değil bağlamsal olduğunu ve "kime / neye, ne için / ne amaçla ve hangi şartlar altında güven?" sorusuna verilecek cevapla anlamlandırılabilirliğini ima eder.

Bu tespitlerden hareketle, güvenin aşağıda betimlenen unsurlardan meydana geldiği söylenebilir:

Şekil 1. Güveni Oluşturan Temel Unsurlar

Yapı Taşlarından Güven Kurgusuna

Öznenin müktesebatı (Bkz. Şekil 1 - 1. numaralı modül), en genel hâliyle, bireyin doğuştan sahip olduğu biyolojik / yapısal niteliklerinden ve doğumdan başlamak üzere edindiği tecrübe ve birikimden, varlıklar

toplamından oluşur. Güven oluşum sürecinde ilgili nesneyle ilgili çıkarsamaları ve inançların oluşumunu etkilemekle birlikte, başlangıçta nesnenin bizatihi kendisinden, yani özel olarak nesnenin kişiliğinden bağımsızdır.

Bu birikimin ilk ayağını güvenme eğilimini oluşturan, onu teşvik eden unsurlar meydana getirir. Güvenme eğiliminin temelinde insanın kapasite sınırlılığının yattığı söylenebilir. Duyu organlarımızın algı kapasitelerinin sınırlılığına bağlı olarak çevreden kaynaklanan sonsuz sayıdaki sinyal ve mesajı filtre etmekle, süzmekle başlayan kapasite sınırlılığı, insan zihninin filtre edilmiş algıları depolama ve işlemesinde de karşımıza çıkar ve insan zihni burada da seçmeci davranır. Güvenin, bir anlamda *muhtemellerin mümkünlere dönüştürülmesi ve(ya) indirgenmesi* (Luhmann, 1979) sonucu oluştuğu düşünülürse, indirgemenin gerisinde yatan *yok sayma ya da ihmâlin*, amaçlı bir tercihten çok, kapasite yetersizliğine bağlı içkin bir zihinsel süreç olduğu söylenebilir. Belki de bu nedenle organizma, çevresinin neşrettiği sinyal ve mesajları algılayan organlarına dayanır, onlara bel bağlar. Günümüzde başta görme ve işitme olmak üzere, duyu organlarımızla ilgili yanılma ve yanılama deneylerinin bütün kanıtlamalarına karşın insan, gözünün gördüğünün, kulağının işittiğinin, dokunarak hissettiğinin doğruluğuna, gerçekliğine inanır, her şeyden önce kendi duyu organlarına güvenir. Dahası, algıları işleyen, onları depolayan, değerlendiren ilişkilendiren zihinsel mekanizmasına dayanarak düşünür, karar verir; deyim yerindeyse, onun kendisini doğru yönlendirdiğine ve doğru işlediğine güvenir. Giderek bu zihinsel mekanizmanın depoladığı ve artık harici âlemin kendisi olmayan zihinsel temsillere, bilgilere ve düşünelere de dayanır, arkalanır, onlara da güvenir.

Öyle ki, öznenin nesneye sadece güvenmesi hâlinde değil, tersine güvenmemesi hâlinde de kendi duyu organlarına ve zihinsel kapasitesine, melekelerine güvenir. Nesneye karşı duyulan *güvenmezliğin* altında veya berisinde de mutlaka öznenin bir başka şeye güveni vardır. Mutlak anlamda bir *güvensizlik* ise, patolojik bir durumdur ve en azından "normal" insanlar açısından, mümkün değildir. Zira *güvenmezlik*, güven eksenini üzerinde güvenmenin zıt bir kutbunu oluşturur ve sadece öznenin kendi algı ve değerlendirmelerine güvenmesini değil, güvenmezlik nedeniyle, güvenmezliğin kendisi açısından doğabilecek olumsuz sonuçlarına karşı alacağı / aldığı tedbirlere güvenmesini de zorunlu kılar. Öte yandan güvenme – güvenmeme ekseninde, bir sıfır noktası, bu iki kutup arasındaki yüksüzlük alanı, ya da kendi dışındaki her şeye karşı tam bir kayıtsızlık olarak alınabilecek mutlak *güvensizlik* ise marazî bir hâldir. Şizofreninin ileri aşamalarında hasta yatakta kıvrılarak ana rahmindeki ilk ve en güvenli konumunu alır.

Güvenme eğilimini oluşturan bir diğer husus, insanların iyimserlikle ilgili eğilimleridir. Bilişsel psikoloji alanında yapılan araştırmalar iyimserlikle ilgili eğilimlerin temelinde insanların genel olarak kendi olumlu nitelik ve yeteneklerini abartmaları veya *kontrol süreci yanılsamaları* olduğunu göstermiştir. İnsanların kendi olumlu nitelik ve yeteneklerini abartmalarının, muhtemel olumsuzlukların aşılması konusunda bu niteliklerine güvenerek bilinmeze adım atmayı, risk almayı kolaylaştırdığı gibi zarar görülebilirlik algısını da azalttığı söylenebilir (Lavallo & Kahnemann, 2003: 58; Langer, 1975; Taylor & Brown, 1988, Holmes, 1991; Meyerson *et al.*, 1996; Paese & Snizek; Davis & Kotteman, 1994).

Ceninle başlayan yaşam süreci boyunca edinilen güvenme eğilimleri, zihinsel olarak arkalandığı şeylere dair kalıplar, yukarıda değinilen, biyolojik

- zihinsel yapıda içkin / gömülü bu iki temel eğilimin oluşturduğu *güven nüve* veya *çekirdeği* etrafında katmanlaşır.

Erikson'un "*temel güven*" (Erikson, 1950) olarak adlandırdığı ve bireyin kendi dışında bir başkasına bel bağlamayı içselleştirmesini ifade eden eğilim, başta annenin (birincil bakıcının) şahsında cisimlenmek üzere evlât - ebeveyn ilişkilerinde meydana gelirken, Giddens'in "*iptidai güven*" olarak adlandırdığı ve bireyin ailesi dışındaki topluma kabûlünü sağlayan karşılıklı beklentilerin bilâhare bu katmanın üzerinde oluştuğu söylenebilir. Güven nüvesi etrafında bilâhare tecrübeyle oluşan ve bireyin, bir anlamda yakın, sonradan oluşan, öğrenmeyle inşa edilen güven hafızasını oluşturan bu eğilim *edinilmiş / öğrenilmiş güven / iyimserlik* olarak adlandırılacaktır.

Güven olgusunda içkin olan muhtemel olumsuzlukların göz ardı edilmesi, bireyin bir yönüyle zarar görebilirlik algısının ıskonto edilmesi, bir yönüyle de (olaylar üzerindeki) kontrol gücüne ilişkin algısının abartılması, kuvvetlenmesiyle yakından ilgilidir. Zarar görme ihtimâline dair algının zayıf, buna arşın olayları kontrol edebilme gücüne ilişkin algının kuvvetli olmasında, *kontrol gücü yanlısamalarına* ilaveten, bireyin sahip olduğu tüm maddî - manevî varlıklarının bir ifadesi olan *Kişisel Sermayesi*'nin yüksekliğinin (Sztompka, 1999: 126) önemli bir etkisinin olması kuvvetle muhtemeldir. *Kişisel Sermaye* olarak nitelenebilecek olan bedensel ve zihinsel sağlık, zekâ, güzellik, yaşayan ve sağlıklı bir aile, samimi / yakın arkadaşlar, ilişki ağının genişliği, çevre / muhit, erişilebilen / etkilenebilen kurum ve(ya) kuruluşlar, toplumsal statü, servet / zenginlik, mevki / makam, iktidar / güç, eğitim / tahsil düzeyi, sahip olan beceri ve yetenekler, oynanan toplumsal rollerin çeşitliliği, düzenli / istikrarlı ve emin bir iş, iman / itikat / tanrı inancı, v.b. unsurlar bireyin zarar görme ihtimâline dair algısını azalttığı gibi, olaylar ve kendi geleceği üzerindeki denetim algısını ve zarara

uğrama durumunda yeniden ve hızla toparlanarak tekrar ayaklarının üzerinde durabilme algısını güçlendirir. Ne de olsa kaynağı olanın daha cesaretle deneme ve hata yapma payı, hakkı vardır. Sztompka'nın Kişisel Sermaye'sinin içeriği, Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı'nın İnsan Gelişim Raporu'nda (Human Development Report) ilk kez tanımlanan (1994) İnsani ya da Yaşamsal Güvenliğin (Human Security) oluşumunu sağladığı ifade edilen unsurlarla hemen hemen aynıdır:

Güvenliği Sağlayabilme Faktörleri (UNDP, 1994)

GF1: Bireysel Özellikler

- Yaşam Tatmini
- Kişinin kendi yeteneklerinin değişimi etkileyeceğine güveni
- Kendine saygı
- Sağlık
- Dinî inanç (iman)
- Bir grup ya da topluma ait olma duygusu

GF2: Olumlu Yakın İlişkiler

GF3: Ekonomik Güvenlik (Tahmin Edilebilir Yeterli Gelir)

GF4: Resmî – Gayriresmî İlişki Ağları Kurabilme Yeteneği

GF5: Hükümet ve Uluslararası Kuruluşlara Güvenme ve İşbirliği

Yapma Yeteneği

Güvenme eğilimi, bütün bu hususların dışında, bireyin rasyonel bir kararı olarak da güven oluşum kurgusuna taşınabilir. Kişi, tersi ispat edilmedikçe, kendi dışındaki insanları genel anlamda güvenilir bulabilir ya da başka insanlara güvenerek hareket etmesinin, onlara güvendiğini belli etmesinin kendisi açısından daha olumlu sonuçlar doğuracağını düşünerek

bunu rasyonel bir seçim, bir yaşam biçimi, ya da yaşamsal strateji olarak benimsemiş olabilir (McKnight & Chervany, 1999).

Güvenenin (öznenin) zihinsel mükteşebatı sadece güvenme eğilimlerinden ibaret değildir. Zihinsel birikim, kişinin güvene duyduğu ihtiyacın nedeni olan amaçları, kendisi de dâhil olmak üzere dünyayı / şeyleri anlamlandırıldığı ve gerek kendisini yönlendirmek, gerekse güvенеceği nesneyi değerlendirmek, onun hakkında bir kanaât oluşturmak üzere temel referans olarak kullanacağı bilgileri, inançları, normları, değerleri, işaret - sinyal değerlendirme ve muhakeme - çıkarsama yöntemlerini, beklentileri de içerir.

Güven tanımının açılımı yapılırken, onun bağlamsal karakterine ve ancak insanî amaç ve algılanan koşullar çerçevesinde anlam kazanabileceğine değinilmiştir. İnsanın sonsuz sayıda diyebileceğimiz amaçlarını tekten tanımlamak (yemek, sinemaya gitmek, müzik dinlemek, sohbet etmek, sevişmek, dinlenmek, spor yapmak, yürümek, okumak, v.b.) mümkün değildir. Güven olgusunun kavramsallaştırılması ve güven oluşum kurgusu açısından önemli olan tüm bu sonsuz sayıdaki amacın (a) genel karakteri, temel nitelikleri ve (b) zihindeki temsil biçimleridir.

Güvenle ilgili model ve kurgu çalışmalarında gerçek yaşamla bağlantıyı kaybetmemek, insanın amaç ve menfaâtleri olan bir ajan olduğunun mutlak surette göz önüne alınmasından geçer. Bilişsel ajanımız olan insan, toplumsal ikilemlerde bir yandan erdemli, ahlâklı olmaya, fırsatçı davranmamaya, ya da en azından öyle görünmemeye özen gösterirken, diğer yandan da tek dürüst, erdemli davranmanın kendisi olmasını istemez. Zira tek başına erdemli davranmanın hiç bir anlamı olmadığı gibi, selim olmayan ortamlarda tek başına kurallı, normatif, erdemli davranmanın kaybettirme ihtimâli yüksektir.

İnsanî amaçlar, zihninde açıkça, bilinç düzeyinde temsil edilebilir, ifade ve rasyonalize edilebilir nitelikte olabileceği gibi, bilinç düzeyinde açıkça temsil edilmemeleri, ifadelendiril(e)memeleri, bilinç dışı olmaları itibarıyla içkin, ama sonsuz sayıdaki amacı yönlendirmeleri, güdülemeleri, onların üzerinde, ötesinde olmaları nedeniyle de aşkın nitelikte de olabilir. Amaçların zihinsel temsil biçimlerinin niteliği, çalışmamızın güven olgusunun bilinçli olduğu kadar bilinç dışı, bilişsel olduğu kadar duy(g)usal, rasyonel – hesaplı olduğu kadar arasyonel ve enstantane boyutu olduğunun kabûlünde yatar (Castelfranchi & Falcione, 2002).

Bilişsel psikoloji alanında yapılan çalışmalar insanî eylemi etkileyen temel, aşkın ve evrensel denilebilecek amaçları / güduları şu başlıklar altında toplamaktadır:

1. Fiziksel ve Bilişsel Varlığı / Bütünlüğü Korumak,
2. Acı Çekmemek, Acıdan Kaçınmak, Kendini İyi Hissetmek,
3. Kaybetmemek, Kendine Fayda Sağlamak,
4. Faydayı En Uygunlamak (Optimize Etmek),
5. Münasip, Yerinde (Normatif – Kurallı) Davranmak (Castelfranchi & Falcione, 2002; Lindenberg, 2003)

Bu amaçlar, birbirlerinden kopuk, bağımsız değil, tam tersine birbirleriyle iç içe, birbirini besler, biri diğerini etkiler nitelik taşır. Örneğin, kaybetmemek ve acı çekmemek ayrı ayrı maddeleştirilmiş olsa da, kaybetmenin acı, üzüntü verdiği, eğer acı çekmemekten başka seçenek yoksa en az acı veren seçimi yapmak (evlâdı için kendisini feda etmek, ölümcül hastalığın evrelerini çekmek yerine intihar etmek, v.b.) suretiyle en uygunlama (optimizasyon) amacının gözetildiğini söyleyebiliriz.

Öte yandan, anılan amaçlar her ne kadar evrensel nitelik taşırsalar da amaçlara nasıl ulaşılacağı hususu evrensel müşterekliklerin yanında bireyin kronolojisinin, kültürleşmesinin etkilerini taşır. Güven kurgusu açısından bakıldığında, aşkın amaçlara ulaşma biçiminin ve amaçlar arası çelişkilerin hâl biçiminin öznenin çevre şartlarıyla (bu durumda toplum ve kültür) ilişkisinden, o ilişki çerçevesinde oluşan inançlarından, değerlerinden, normlarından etkilendiği söylenebilir.

Günlük yaşantımızla ilgili olarak düzenlilik, yükümlülük, oynanan roller, bilgi alış veriş, niyet ve menfaatler, v.b konularında oluşturduğumuz beklentilerin ortak paydası hep (a) Bir kuralın olduğu ve (b) Bu kuralın ihlâl edilmeyeceğidir (Jones, 1997). Güven olgusu açısından bu, öznenin yaşamı boyunca hayatın farklı alanlarında ulaşmaya çalıştığı amaçlarıyla irtibatlandırılma durumunda olduğu "şey"lerle ilgili beklentilerinin ne olduğu anlamına gelir. Beklentiler ise öznenin nesneye neye göre güveneceğinin, ondan aldığı işaret ve sinyalleri neye göre değerlendireceğinin referans noktasını oluşturur. Somut olarak ifade etmek gerekirse, örneğin insanın annesinin, karı veya kocasının, arkadaşının, bir hekim ya da hâkimin verili durumda ne yapması, nasıl davranması gerektiği konusundaki inançları, öznenin nesneye verili durumda güvenmesi için karşılanması gereken asgari beklentilerini oluşturur. Tıpkı sonsuz sayıdaki insan amaçlarının, kendilerini güdüleyen aşkın amaçlar başlığı altında kategorize edilmesine benzer biçimde, insan yaşamıyla ilgili temel ilişki biçimlerinin ön gördüğü rollerle ilgili beklentilerin niteliği verili toplum veya kültürün durum - rol bağlamında güven olgusunu fiilen nasıl tanımladığı hakkında önemli ipuçları sunar.

Öznenin çevre ve koşullarla ilgili algısı, çevre ve koşulların özne üzerindeki etkileri (2 numaralı modül) güvenin nesnel koşullarını oluşturur ve öznel koşullarını da etkileyebilir, hattâ belirleyebilir. Zira ;

1. Çevre, özne bireyin güvenin nesnesinden aldığı işaret ve(ya) sinyalleri değerlendirirken referans, ölçü olarak kullanacağı, kültürleşmenin de çok önemli bir paya sahip olduğu zihinsel kalıpların oluşumunda belirleyici bir etkidir,
2. Çevre, güvenen öznenin güveneceği nesneyle ilgili kanaatlerinin oluşmasında başvuracağı önemli bir bilgi kaynağıdır,
3. Çevre şartları, öznenin bir yandan durumun, şartların, "şeylerin" normal, muttat, yerli yerinde olup olmadığına, öte yandan amaçlarıyla ilgili beklentilerini sekteye uğratacak koşulların olup olmadığına dair algısına bağlı olarak "güvenlik duygusunu" etkilerler. Öte yandan, içinde yaşanan ortamı oluşturan unsurların (toplumsal yapılar, roller, kurumlar), normallğine (öznenin bildiği, beklediği gibi) ya da olumlu gidişatın sürekliliğine dair algı ya da inancın mevcut olması da, güvenme, risk alma eğilimini teşvik eder (Sztompka, 1999),
4. Güvenin suiistimali bağlı olarak, güvenenin muhtemel kaybının telâfi edilmesinin yanında, suiistimali pahalı hale getirerek caydıracak veya suiistimal edeni cezalandıracak kurum ve yaptırımlara (pozitif hukuk, emniyet kuvvetleri, denetim ve gözetim kurumları, teknolojinin sunduğu imkânlar, toplumun normları, gelenekleri, değerleri, yaptırımları, evrensel – genel ahlâk kuralları, dinsel hüküm ve vecibeler) güven, paradoksal gibi görünmekle beraber, güvenmezliğin örgütlenmesiyle, güvenin

güvenliğini sağlar (Shapiro, 1987; McKnight et al, 1998; Sitkin & Roth, 1993).

Güvenin güvenliğini sağlama durumundaki her kurum, her nesne, her şey, aslında birer güven nesnesi – konusu, dolayısıyla güvenilirlik sorunsalıdır. Bu bakımdan, belli bir amaca ulaşmak üzere gereksinilen dayanma / arkalanma / güç alma ihtiyacının farklı (içsel ve dışsal) kaynaklardan karşılandığını ve bu kaynakların her birinin birer güven nesnesi, birer güven odağı ve dolayısıyla birer güven sorunu oluşturduğunu ileri sürebiliriz.

Güvenilirliğin icbarı ile ilgili olmak üzere alan yazında belirli bir kesimin fikir birliği sağladığı hususlardan birisi “kontrol varsa, güven yoktur” şeklinde ifade edilir. Bu ifadenin, güven olgusunun hangi amaçla ilgili olarak, hangi ilişki içinde ve kim açısından değerlendirildiğine göre anlamlandırılması daha doğru olur. Tekrarlamak pahasına, eğer güven, öznenin belli bir amaca ulaşmak için gereksindiği güç ve dayanma ihtiyacının karşılanması ise, bu ihtiyaç dâhili ve harici muhtelif kaynaklardan, muhtelif biçimlerde karşılanır. Kontrol gücü bu ihtiyacı karşılayan çok önemli bir kaynaktır ve kontrolü sağlama algısını yaratan vasıtalar da, netice itibarıyla birer dayanak, birer güven nesnesi haline gelirler. Karşınızdakine tabancayla bir şey dikte ettirdiğinizde, mutlaka elinizdeki tabancaya arkalanıyor, güveniyorsunuzdur. Netice itibarıyla amacımıza ulaşmak için ya başka güç izafe ettiğimiz, güvenilir bulduğumuz kaynaklara dayanır, arkalanır, güveniriz (yani payandalarımızı değiştirmek suretiyle iç güvenlik ihtiyacımızı gideririz), ya da amacımızdan vazgeçeriz. Gerek toplum bilimlerindeki güven araştırmaları, gerekse iktisat ve siyaset açısından (a) Belirli amaçlara ulaşmak için şart diyebileceğimiz vasıtalara

güvenmezlik nedeniyle hangi toplumsal, iktisadi ya da siyasal amaçlara ulaşıl(a)madığının, hangi amaçlardan vazgeçildiğinin ve (b) Belli amaçlara ulaşmak için hangi kaynaklara, nelere kuvvet / güç izafe edilerek arkanıldığıının bilinmesinin pratik yararları vardır. Amaçtan vazgeçilmiyorsa, mutlaka bir şeye arkalanılır. Değişen sadece vasıtalar, güvenin payandalarıdır. Arkasındaki amaç ve(ya) niyetle bağı koparıldığında, güven tek başına bir anlam ifade etmeyebilir; ya da bireyin iç güvenlik duygusunu tanımlar.

Güvenin amaçla ilişkilendirilmesi ve amaca ulaşmak için gereksinilen iç ve dış dayanaklara / güçlere atıfta bulunulması bu tartışmayı başka bir alana taşır. Öznenin güvenme / yetkilendirme niyeti (ya da kararı), güvene bağlı eylemin başarısıyla ilgili genel ihtimâl aynı olsa dahi, içsel ve dışsal koşulların bileşimine bağlı olarak değişebilir. Örneğin "Ona tamamıyla güveniyorum, ama başaramayacak. Zira işi yapmak imkânsız" dendiği gibi, "İş zor değil, ama ona yeteri kadar güvenemiyorum" da denebilir. Her iki durumda da genel başarı ihtimâli aynı dahi olsa, güvene bağlı eylem ve risk alma kararları değişebilir (Castelfranchi & Falcone, 1997). Buna bağlı olarak, güvene bağlı eylemin bileşenleri (dışsal ve içsel) tamamıyla farklı müdahale stratejilerini gündeme getirebilir. Dışsal değişkenlere (şartlar, alt yapı) yapılan müdahaleler, içsel parametrelere yapılan müdahalelerden tamamıyla farklıdır.

Güvenmenin bir risk taşıyıp taşımadığı (3 numaralı modül) alan yazında tartışılmış olan bir konudur (Mayer, Davis & Schoorman, 1995). Kimi düşünürler, bir amaç taşımadığı ve(ya) güvene dayalı bir davranış söz konusu olmadığı sürece güvenmenin kendi başına bir risk taşımayacağını ileri sürer. Daha önce de değinildiği gibi, insanlar amacı olan, eylemlerini amaçları ve inançlarının yönlendirdiği ajanlarsa, bu amaçların zihinde

mutlaka açık ve ifade edilebilir bir biçimde temsil edilmesi gerekmez. Tersine, bilişsel psikoloji alanındaki bulgulara dayanarak, zihinsel süreçlerin önemli ölçüde bilinç / dışı nitelik taşıdığı, bir zihinsel algoritma diyebileceğimiz rasyonalitenin zihinsel süreçlerden biri olduğu ve genel olarak tüm insanî eylemlerin "aşkın" diyebileceğimiz amaçlar ya da zihinsel çerçeveler (bilişsel / bedensel varlığı / bütünlüğü korumak, acı çekmemek / acıdan kaçınmak, kendini iyi hissetmek, kaybetmemek, kendine fayda sağlamak, faydayı en uygunlamak, ortamın olağanlığı veya normalliğinden ve devamından emin olmak, münasip, yerinde, kurallı davranmak gibi) tarafından yönlendirildiği söylenebilir.

Dolayısıyla, güvenmenin doğası gereği zarar görme ihtimalini bünyesinde barındırdığı; ancak zarar görme ya da risk ihtimalinin düzeyinin, güvenen ile güvenilenin ilişkisinin biçimine, yoğunluğuna ve güvenmenin sonucunda ortaya çıkabilecek kaybın büyüklüğüne dair algıya bağlı olduğu söylenebilir. Güvenme, çoğu kez insanın hayatı da dâhil olmak üzere maddî kayıplara açmayabilir. Ama yaşanan hayâl kırıklıklarının duygusal alandaki yansımaları ve bu yansımaların sonuçları farklı dahi olsa, mutlaka vardır ve hayâl kırıklığı, yaşanan duygusal yoğunluklar farklı olsa da, bir risktir.

Zarar görülebilirlik ya da risk algısı (3 numaralı modül), içinde yaşanan toplumun değerlerine, inançlarına göre de farklılık gösterebilir. Örneğin, kimi kültürler çocukların mümkün olduğu kadar erken yaşta kendi ayakları üzerinde durması gerektiğinin doğru olduğundan hareketle, çocuklarının aileden nispeten bağımsız karar vermesini, farklı düşünmesini, hareket etmesini normal olarak kabul ederken, kimi kültürler bunu üstlenilemeyecek düzeyde bir risk olarak algılayıp evlatlarını daha yakından takip ederler. Güven, daha önce de ifade edildiği gibi, özü itibarıyla bir

güvenlik algısı, duygusu ise, güven – risk, zarar görülebilirlik ilişkisinde toplumun güvenlik sorununun nerelerde, hangi noktalarda ve hangi ölçüde yoğunlaştığı, neleri, hangi ölçüde zararlı, riskli bulduğu çok önemlidir.

Zarar görülebilirlik ve risk algısını yakından etkileyen bir diğer husus, güvenme eğilimi incelenirken de ima ve ifade edildiği gibi, bireyin arkalandığı varlıkları ya da sermayesi ve edinilmiş / öğrenilmiş güvenme eğilimidir. Kaynaklarımız, dayanaklarımız, arkalandığımız şeyler ne kadar çeşitli ve zenginse, riske girme, yanlış yapma, hata yapma şansınız o kadar artar. Keza, doğumdan itibaren, özellikle ebeveyn – evlât ilişkileriyle başlayan yaşam sürecinde öğrenilen, edinilen (başta kendine olmak üzere) güvenme eğilimleri de risk algısını ve riske girme istekliliğini etkileyebilir.

Bir *Güven Oluşum Kurgusu*'nun nihai temel parçası, *öznenin güveneceği nesneyle ilgili olarak zihninde oluşan inançlardır, özgül beklentileridir (4 numaralı modül)*. Öznenin zihninde güveneceği nesneyle ilgili oluşan özgül inançları zihinsel müktesebatının bir parçası olan beklentilerle yakından ilişkilidir, zira özne zihninde oluşan bu inançları kendi belleğindeki, zihnindeki kurallarla, normlarla, değerlerle, beklentilerle kıyaslamak suretiyle bir tavır oluşturur, güvenir.

Öznenin, nesneyle ilgili özgül inançları güven olgusu açısından üç yönüyle önemlidir (1) Güven inançlarının özgül niteliği, (2) Kaynakları ve (3) Nasıl oluştukları ya da öznenin çıkarsama yöntemlerini kullanma biçimi itibarıyla.

Öznenin zihnindeki inançlara, tıpkı amaçlar gibi, bir sınır koymak mümkün değildir. Ancak, “ öznenin bir nesneye güven duyması için zihninde hangi tür, ya da ne gibi inançların oluşması lâzımdır ?” sualine, genel geçer bir güven kurgusu oluşturabilmek için taksonomik, kategorik bir cevap arayabiliriz.

Öznenin bir nesneye güven duyabilmesi her şeyden önce ondan kendisine veya amacına her hangi bir zarar gelmeyeceğine inanması lâzımdır (Castelfranchi & Falcone, 1997).

Öznenin, güvенеceği şeyin (arasyonel veya rasyonel) amacına ulaşmasıyla ilgili rolünü kendi lehine oynayacağına inancı çok önemlidir. Bu, görmeyle ilgili olarak gözümüze, kanaat oluşturmaya ilgili olarak duyu organlarımıza, zihinsel yetilerimize, hastalığımızı tedavi etmeye ilgili olarak hekime, sıkıntılı günlerimizde aralanacağımız arkadaşımıza, tuttuğumuz takımın galip geleceğine, tutduğumuz dalın bizi tartacağına, hâsılı, onların kendilerine biçtiğimiz rolleri oynayabilme konusundaki yetkinliklerine inancımızı ifade eder (Castelfranchi & Falcone, 1997).

Güvенеceğimiz şey bir insansa, bel bağladığımız konuda nesnenin kendisine ne ölçüde güvendiğine dair inancımız da güvenin oluşmasında rol oynar. Hastalığımızı tedavi etmesini umduğumuz hekim kendisine güvenmiyorsa, bizim de ona güvenmemiz zorlaşır (Castelfranchi & Falcone, 1997).

Güven nüvesinin oluşması için öznenin güvенеceği şeyin eğilimiyle ilgili bir inanca da sahip olması gerekir. Yeteneğinden, bilgi ve tecrübesinden, kendine güveninden katıyen şüphe edemeyeceğimiz bir bahçıvan ihtiyacımız olduğu zaman işimizi yapamayacaksa veya bizimle çalışmak istemiyorsa, ona bel bağlamamız imkânsız hale gelebilir. Keza, kalitesinden çok memnun olduğumuz bir mal piyasada bir bulunuyor, bir bulunmuyorsa, ya da genellikle bulunmuyorsa o mala bel bağlayamayız, alternatifini bulma yolunu ararız (Castelfranchi & Falcone, 1997).

Güven inançları, zihinde karşılaştırılacakları bir miyar, bir ölçü, bir referans noktasına göre anlam kazanırlar, öznenin güvenip güvenmeme seçimini yapmasına imkân tanırırlar. Bu referans noktası ise, daha önce

değınildiği gibi güvenen öznenin zihinsel müktesebatıdır, canlıya, insana has ve kültürleşmeyle edinilen amaçları, inançları, beklentileridir. Dolayısıyla, güven kurgusu içinde güvenen öznenin nesneyle ilgili çıkarsamalarının bir inanca dönüşmesi süreci, genelde öznenin zihinsel müktesebatıyla, özelde ise öznenin genel beklentileriyle ilişkilendirilmelidir. Anlamlandırılmayla ilgili bu ilişkilendirme, doğal olarak öznenin genel beklentilerine, inançlarına da güvenmesini ima eder.

Güvenin bir tavra dönüşebilmesi oluşması için öznenin zihninde nesneyle ilgili olarak oluşması gereken inançlar netice olarak bir çıkarsama sürecinin sonucudur. Ve bu çıkarsama, bireysel müktesebatın üzerine ilave edilen ve süresi kestirilemeyen bir bilgilenme sürecinin fonksiyonudur. Bilgilenme sürecinde öznenin kendi tecrübeleri ve algılarının yanında ikinci el bilgiler de önemlidir. Kaynağı ve formu her ne olursa olsun, ikinci el bilgiye başvurması öznenin o kaynağa güvenmesini ima eder. Bir başka deyişle, güven inançlarındaki temel paradoks; inançlara güvenin, inancın kaynaklarına güvenden kaynaklanmasıdır (Demolambe, 1998). Bu bakımdan, güven oluşum kurgusu içinde yer alan bu iki modülün (2 ve 4 numaralı modüller) aralarındaki bağlantıyı göstermek üzere ilişkilendirilmesi gerektirir.

Güven olgusunun son yıllarda popüler hale gelmesinde Francis Fukuyama'nın güvenmezliğin toplumsal yaşamın muhtelif alanlarındaki etkileri ile ilgili tezlerinin önemi bir payı vardır (Fukuyama, 2000). Buna karşın, güvenmeye dayalı davranışlar, ancak çıkarsamaya, yoruma bağlı olarak anlam kazanması nedeniyle hayli tartışmalıdır. Zira belirli bir davranış biçiminin ortaya çıkmasında güven unsurunun hangi bağlamda ve ne ölçüde belirleyici olduğu, cevaplanması gereken bir başka soru olarak çıkar karşımıza. Dolayısıyla, içinde güven unsuru taşıdığına inanılan

davranış biçimlerinin tipik niteliklerine değinmek daha sağlıklı bir yaklaşım olabilir. İçinde güvenme niyeti ya da güven unsuru bulunan davranışların temel nitelikleri şu şekilde ifade edilebilir:

1. Güvenenin eylemleri kendisinin zarar görme ihtimalini artırır,
2. Zarar görebilirliğin nesne tarafından istismarı halinde uğranacak zarar (veya fayda kaybı), istismar edilmemesi halinde sağlanacak yarardan (faydadan) daha fazla olabilir (Deutsch, 1957),
3. Bu, nesnenin denetlenemeyen davranışlarıyla ilgilidir,
4. Zarar görebilirliği artıran unsurlardan birisi güvenenin güvenilen üzerindeki denetimini azaltması ve(ya) kaldırmasıdır,
5. Güvenme niyetine bağlı davranışlar, güveneni güvenilene bağımlı kılar; güvenileni yetkilendirmek suretiyle kendi üzerinde güç sahibi yapar,
6. Öznenin güvenme niyetine bağlı davranışı, nesne bilişsel bir unursa ona, kendi menfaatlerini ön plana almaması, güveneni düşünmesi, onun menfaatlerini kendi menfaatleri olarak algılaması, o doğrultuda davranması, en azından istismar etmemesi için özgeci bir sorumluluk yükler (Barber, 1983).

Yukarıdaki tespitlerden hareketle aşağıdaki davranış biçimlerinin güvene bağlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir (McKnight & Chervany, 1999):

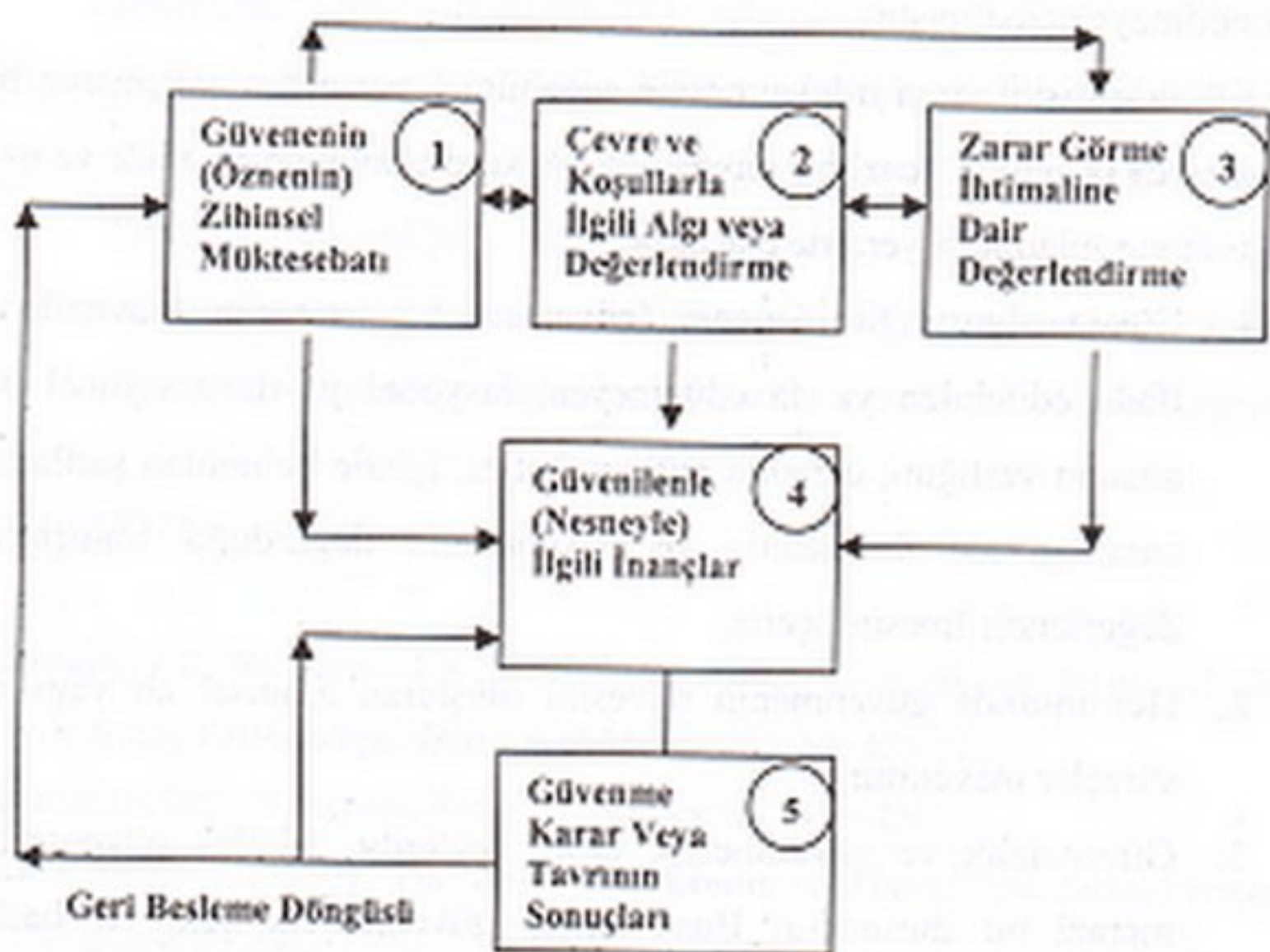
1. Öteki üzerindeki kontrolü azaltmak (Dobing, 1993),
2. Ötekinin davranışları üzerinde koyduğumuz kuralları azaltmak (Fox, 1974),

3. Öteki tarafından etkilenmek (örneğin, Bonoma, 1976),
4. Öteki kişinin isteğe bağlı / keyfi gücünün kapsamını genişletmek (Baier, 1986) veya rolünü büyütme (Fox, 1974),
5. Kaynakların ve yetkinin kullanımını bir başka tarafa vermek (Coleman, 1990; Shapiro, 1987a),
6. Risk alma (örneğin, Coleman, 1990; Mayer, Davis & Schoorman, 1995),
7. Bir başkasının davranışlarına bağlı muhtemel kayıpları göze almak (Anderson & Narus, 1990),
8. Zarar görülebilirliğini, görme ihtimalini artırmak (örneğin, Zand, 1972),
9. Gayri resmi anlaşmalar yapmak (Carrall & Judge, 1995),
10. Karar verme sürecine astları dahil etmek (Carnevale & Wechsler, 1992),
11. Açık ve dürüst bilgi sağlamak (örneğin, Mishra, 1993),
12. İş birliği veya görev koordinasyonu yapmak (örneğin, Solomon, 1960).

Güvenenin davranışlarının nesneyle ilgili sonuçları güvenenin nesneyle ilgili inançlarını etkiler. Dolayısıyla bir güven oluşum kurgusunun son ve önemli parçası, güvenmeyle ilgili tavrın sonuçlarının öznenin nesneyle ilgili inançlarını ve genel beklentilerini pekiştirmesine ya da yenilemesine, değiştirmesine, güncellemesine imkân tanıyan *Geri Besleme Döngüsüdür* (Bkz. Şekil 2). Geri Besleme Döngüsü, güvenin bir fitri nüvesi olmakla beraber, değişmez, statik bir unsur olmadığını, başlangıçtaki (ebeveynlerle, toplumla ilişkiler sürecinde, kültürleşmeyle edinilmiş, öğrenilmiş) eğilimlerin, genel beklentilerin olduğu kadar, daha sonra güvenilen nesneyle

ilişkiler sonucunda oluşan inanç ve kanaatların da değişebileceğini göstermesi bakımından güven kurgusunun olmazsa olmaz nitelikteki bir yeniden öğrenme ve tecrübeleme sürecini temsil eder.

Kendisini oluşturan unsurların yukarıda anlatılanlara göre ilişkilendirilerek nihai şeklini alan çalışmanın güven oluşum kurgusu aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 2. Çalışmanın Nihai Güven Oluşum Kurgusu

Sonuç

Muhtelif çalışma ve araştırmalarda yapılan güven ölçümlerinin olduğu kadar, Fukuyama'nın "genel güven düzeyi düşük" kültürler nitelenmesi üzerinden yaptığı tahlillerin anlamlandırılabilmesi ve disiplinler arası

çalışmalara imkân tanımak için, farklı alanlarda yapılan tanımların asgari müştereklerinden hareketle güven olgusunun tanımlanması ve kavramsallaştırılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Yazıda, belirtilen şekilde yapılan güven tanımından hareketle güven olgusunun ima ettiği temel unsurlar belirlenmiş ve bu unsurlar yapı taşı olarak kullanılmak üzere ilişkilendirilerek genel bir güven oluşum kurgusu inşa edilmeye çalışılmıştır.

Kültürle ilişkilerinin irdelenmesine geçebilmek açısından çalışmanın bu aşamasında öncelikle genel bir güven oluşum kurgusunun neleri ifade ve ima ettiğinin vurgulanması yerinde olacaktır:

1. Güven olgusu, bir öznenin (güvenen), bir nesnenin (güvenilen), ifade edilebilen ya da edilemeyen, rasyonel ya da arasyonel bir amacın varlığını, öznenin müktesebatını, içinde bulunulan şartların, zarar görme ihtimâlinin ve güvenmenin doğurduğu sonuçların değerlendirilmesini içerir,
2. Her insanda güvenmenin nüvesini oluşturan zihinsel alt yapı ve süreçler mevcuttur,
3. Güvensizlik ve güvenmezlik farklı şeylerdir. Mutlak güvensizlik marazî bir durumdur. Buna karşın güvenmezlik dahi bir başka alanda, bir başka vasıtaya güveni ön görür,
4. Adında ifade edilebilen ya da edilemeyen, rasyonel ya da arasyonel bir amacın olmadığı bir güven kurgusunun gerçek hayatla bağı kurmak zordur,
5. Bu durumda, amaca ulaşmak için bel bağlanan, arkalanılan veya dayanılan kaynakların, güvenin güvenilen payandalarının ne olduğu önem kazanır. Güvenin payandaları yeterli desteği sağlayamıyorsa amaçtan vazgeçilmesi gündeme gelir. Kültürler arası güven

araştırmalarında ya da kültürün güven üzerindeki etkilerinin incelenmesinde güven olgusu mutlaka nesne ve amaçla ilişkilendirilmeli ve bu ilişki içinde güvenin payandalarının niteliği mutlaka irdelenmeli, göz önüne alınmalıdır,

6. Alan yazında pek görülmemekle birlikte, güven ölçümlerinde sıklıkla karşılaşılan "genel güven düzeyi" teriminin "yaşamsal / insani güvenlik" olgusunu ifade ediyor olması akla daha yakındır. Nitekim Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı tarafından ilk kez 1994 yılından itibaren İnsan Gelişimi Raporlarında dile getirilen "insani güvenliği" (human security) sağlayan etkenlerle Sztompka'nın güvenme eğilimini artırdığını savunduğu Kişisel Sermaye kavramını oluşturan bileşenler neredeyse bire bir aynıdır.

KAYNAKÇA

- Anderson, J.C. & Narus, J.A., (1990), A Model of Distributor Firm and Firm Working Partnerships, *Journal of Marketing*, 54: 42 - 58.
- Baier, A., (1986), 'Trust and Antitrust', *Ethics*, 96:231 - 260.
- Barber, Bernard, (1983), *The Logic and Limits of Trust*, New Jersey: Rutgers University Press.
- Bonoma, T.V., (1976), 'Conflict Cooperation, and Trust in Three Power Systems', *Behavioral Science*, 21(6): 499 - 514.
- Carnevale, D.G. and Wechsler, B., (1992), 'Trust in the Public Sector: Individual and Organizational Determinants', *Administration and Society*, 23: 471 - 494.
- Castelfranchi, Cristiano & Falcone, Rino, (1997), "Principles of Trust for MAS: Cognitive Anatomy, Social Importance, and Quantification" (this work has been realized with contribution of the Joint - Project on "Applicazioni avanzate

- dell'informatica" (Advanced Application of Computer Science) between Provincia Autonoma di Trento and CNR, 1997, Internet'te yayınlanan rapor.
- Castelfranchi, C. & Falcone, R., (2002), **For a Cognitive Program: Explicit Mental Representations for Homo Oeconomicus (The Case of Trust)**, Dept. Of Communication Sciences, Project PAR, University of Siena.
- Coleman, J.,(1990), **Foundations of Social Theory**, Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press.
- Currall, S.C. and Judge, T.A., (1995), ' Measuring Trust Between Organizational Boundary Role Persons ', **Organizational Behavior and Human Decision Processes**, 64(2): 151 - 170.
- Çelik, I. A., (2004), **Güveni Oluşturan Yapı Taşları**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCE.
- Davis, F.D., & Kottelman, J.E., (1994), User Perceptions of Decision Support Effectiveness: Two Production Planning Experiments, **Decision Sciences**, 25: 57 - 77.
- Demolambe, R., (1998), To Trust Information Sources: A Proposal for a Model Logical Framework, **Autonomous Agents '98 Workshop on "DECEPTION, FRAUD AND TRUST IN AGENT SOCIETIES"**, Minneapolis, USA, May 9, 9-19.
- Deutesh, M., (1958), Trust and Suspicion, **Journal of Conflict Resolution**, 2, 265-279.
- Dobing, B., (1993), **Building Trust in User - Analyst Relationships**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Carlson School of Management, University of Minnesota.
- Erikson, E., (1950), **Childhood and Society**, New York: Norton.
- Fox, A., (1974), **Beyond Contract: Work, Power and Trust Relations**, London: Faber.
- Fukuyama, F., (2000), **Güven : Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Giddens, A., (1991), **Modernity and Self Identity**, Cambridge :Polity Press.

- Holmes, J.G., (1991), "Trust and Appraisal Process in Close Relationships", In W.H. Jones & D. Perlman (Eds.), *Advances in Personal Relationships*, vol. 2, : 57 - 104, London: Jessica Kingsley.
- Jones, A., (1997), *On the Concept of Trust*, Department of Philosophy & Norwegian Research Centre for Computers and Law, 25 - 32.
- Langer, E.J., (1975), The Illusion of Control, *Journal of Personality and Social Psychology*, 32 : 311 - 328.
- Lavallo, D. & Kahnemann, D., (2003), Illusion of Control, *Harvard Business Review*, July: 56 - 63.
- Lindenberg, S., (2003), "Governance Seen From a Framing Point of View: The Employment Relationship and Relational Signalling", In Bart Noteboom & Frédérique Six (Eds.), *The Trust Process in Organizations: Empirical Studies of the Determinants and the Process of Trust Development*, s. 37 - 57, Cheltenham, UK and Northampton, Ma, USA: Edward Elgar.
- Luhmann, N., (1979), *Trust and Power : Two Works*, New York: John Wiley & Sons.
- Mayer, R.C., Davis, J.H., and Schoorman, F.D., (1995), An Integrative Model of Organizational Trust, *Academy of Management Review*, 20: 709 - 734.
- McKnight, D. Harrison and Chervany, Norman L., (1999), What is Trust ? A Conceptual Analysis and an Interdisciplinary Model, s. 827 - 833.
- McKnight, Harrison D., Cummings, Larry L. and Chervany, Norman L., (1998), Initial Trust Formation in New Organizational Relationships, *Academy of Management Review*, 23(3): 473 - 490.
- Meyerson, D., Weick, K.E. & Kramer, R.M., (1996), "Swift Trust and Temporary Groups", In R.M. Kramer & T.R. Tyler (Eds.), *Trust in Organizations: Frontiers of Theory and Research*, s. 357 - 389, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mishra, A.K. 1993. *Breaking Down Organizational Boundaries During Crisis: The Role of Mutual Trust*. Unpublished Working Paper.

- Paesa, P.W. & Sniezek, J.A., (1991), Influences on the Appropriateness of Confidence in Judgement: Practice, Effort, Information, and Decision Making, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 48: 100 - 130.
- Shapiro, S.P., (1987), The Social Control of Impersonal Trust, *American Journal of Sociology*, 93 (3): 623 - 658.
- Sitkin, S.B. & Roth, N.L., (1993), Explaining the Limited Effectiveness of Legalistic "Remedies" for Trust / Distrust, *Organization Science*, 4: 367 - 392.
- Solomon, L., (1960), The Influence of Some Type of Power Relationships and Game Strategies Upon the Development of Interpersonal Trust, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 61(2): 223 - 230.
- Sztompka, P., (1999), *Trust : A Sociological Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, S.E. & Brown, J.D., (1988), Illusion and Well - being: A Psychological Perspective on Mental Health, *Psychological Bulletin*, 103, 193 - 210.
- Zand, D.E., (1972), Trust and Managerial Problem Solving, *Administrative Science Quarterly*, 17:229 - 239